

РОЛЬ УКРАЇНОЗНАВСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Лілія МАРТИНЕЦЬ

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри управління освітою
Донецького національного університету

Анотація. У статті визначено роль українознавства як одного з пріоритетних напрямків розвитку сучасної системи освіти, національної та політичної самосвідомості українського народу, формування загальнолюдських, особистісних цінностей. Підкреслено, що українознавство – це своєрідна органічна духовно-національна лабораторія боротьби за можливість, право й обов'язок бути Людиною. В освіті й вихованні українознавство виступає як інтегрований самостійний науково-методологічний предмет, що теоретично інтерпретує ідею українськості на різних ділянках суспільного життя. В умовах незалежної України надзвичайно важливим є активний розвиток українознавства і як наукової системи, і як системи навчання й виховання. Автор також зазначає основні проблеми розвитку українознавства на сучасному етапі.

Ключові слова: українознавство, цінність, самоідентифікація, центри українознавства, навчальний заклад.

Державні освітні документи перш за все проголошують національну спрямованість освіти, збереження та розвиток культури українського народу. Одним із основних завдань Національної стратегії розвитку освіти в Україні до 2021 р. є побудова ефективної системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, забезпечення фізичного, морально-духовного, культурного розвитку дитини, формування соціально зрілої творчої особистості, громадянина України і світу [9]. У Законі України «Про освіту» визначено, що освіта ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами [2]. З огляду на визначені пріоритети найважливішим для держави є виховання духовної, високоморальної особистості інноваційного типу мислення та культури, формування національно зорієнтованої людини, здатної гармонізувати свої стосунки з природою, суспільством, собою тощо. Ці завдання мають вирішуватися в усіх закладах освіти на виховних заходах, за допомогою навчальних предметів, зокрема українознавства.

Підкреслимо, що українознавство в освіті й вихованні виступає як інтегрований самостійний науково-методологічний предмет, що теоретично інтерпретує ідею українськості на різних ділянках суспільного життя й у різних навчальних дисциплінах – в історії, літературі, етнопсихології, мові, географії та ін.

Філософсько-методологічним засадам українознавства присвячені праці В. Баранівського, П. Кононенка, В. Крисаченка, Г. Філіпчука, українознавство у розвитку національного шкільництва, вітчизняної педагогічної думки вивчають Т. Завгородня, В. Майборода, О. Сухомлинська, Т. Усатенко, методичні аспекти українознавства як навчальної дисципліни розглядаються А. Богуш, Л. Касян, О. Семенюченком, М. Стельмаховичем, формування духовних, загальнолюдських, національних цінностей особистості на різних ступенях навчання – предмет дослідження Г. Балла, І. Беха, А. Киричука, П. Кононенка, О. Сухомлинської, Г. Шевченко та ін.

Українознавство, як зауважує П. Кононенко, на сучасному етапі має сприяти розвиткові

національної і політичної самосвідомості українського народу, а тим самим – творенню його незалежної держави – гаранта розвитку кожної особистості й усієї нації, утвердження історичного, суверенного буття народу у співдружності народів світу [7]. Незважаючи на помітні позитивні зрушення, перед науковцями України стоять нагальні завдання глибокого вивчення, переосмислення, узагальнення та подальшого пропагування історії та традицій нашого народу, а водночас і дослідження розвитку українознавства як одного з пріоритетних напрямків наукових знань.

Стратегія виховної дії щодо розвитку особистості має вибудовуватися з основного соціокультурного постулату сучасності: головною справою людства, нормою його життя є вирішення моральних проблем. Для багатьох – це незвична позиція, але, як підкреслює І. Бех, вона єдино правильна [1, 246]. Наші нинішні негаразди – результат нехтування цим постулатом. Девальвація цінностей радянської культури, розпад образу світу, який формувався десятиліттями, призводять до масової дезорієнтації людей, втрати ними почуття самоідентифікації. Одним із таких наріжних каменів, що закладає основи гуманістичних, етико-культурних взаємин підрастаючого покоління, є навчально-виховний курс українознавства. Українознавство – це своєрідна органічна духовно-національна лабораторія боротьби за можливість, право й обов'язок бути Людиною. Втрата духовності рівнозначна втраті людяності. Людяність має виступати практичною реалізацією гуманізму, духовності у її світському розумінні, з одного боку, а з другого – передумовою для формування гуманістичного світогляду. Формування українського духу, високої національної свідомості як сукупності уявлень про соціальні цінності, норми є визначальним для віднесення особистості до національної спільноти українців.

Система ціннісних орієнтацій визначає зміст спрямованості особистості та є основою її ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, засади світосприйняття, життєвої концепції та ядро мотивації життєвої активності. Щоб виховати

нову людину, педагогічна наука повертається до творчого досвіду наших предків, який уже випробуваний часом. Відродитися духовно – значить, повернути народові його історію, культуру, мову. Постає необхідність знайти ключ до пізнання національного духу народу, його індивідуальних рис. Духовні цінності мають зайняти у педагогічній діяльності належне їм місце, бо потенційно саме духовні начала – основа життєдіяльності людини. Формування національних, особистісних, загальнолюдських цінностей, набуття знань, умінь та навичок у процесі вивчення навчально-виховного курсу «Українознавство» у навчальних закладах різних ступенів, враховуючи принципи наступності та послідовності, допомагають виробити єдино правильну індивідуальну життєсміслову програму. Реалізація українознавства в освітньому просторі дошкільного, загальноосвітнього, вищого навчального закладів здійснюється через відповідні програми. Нашу увагу привернули програми з українознавства, розроблені в Національному науково-дослідному інституті українознавства та всесвітньої історії [3, 4, 5, 6], які рекомендовані Міністерством освіти і науки України. У зміст програм авторами покладено положення про цілісність розвитку українського народу, взаємопов'язаність центрів: Україна–історія, мова, природа, культура, держава, історична місія тощо.

Комплекс програм з українознавства відображає цілісність викладання цього курсу від дошкільної до вищої освіти та базується на таких принципах:

- формування національної свідомості, почуття національної гідності, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати для розвитку держави, готовності її захищати;

- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії рідного народу;

- формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою, пошана до державних та національних свят;

- прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій усіх етносів, що населяють Україну;

- утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, добра, працелюбності, інших добродітностей;

- формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю;

- формування у дітей і молоді вміння міжособистісного спілкування, творчої активності, самостійності та підготовка їх до життя в умовах ринкових відносин.

Протягом чотирьох років у Донецькій загальноосвітній школі № 150 програми для загальноосвітніх навчальних закладів з українознавства для 1–4, 5–11 класів успішно пройшли апробацію. Зміст навчальних програм з українознавства для учнів 1–11 класів скорегований відповідно до вимог чинного Державного стандарту початкової та базової повної загальної середньої освіти. Програми конкретизують для кожного класу визначені

Державним стандартом результати навчання, деталізують навчальний зміст, визначають вимоги до освіченості учнів початкової, основної та старшої школи.

Програмами також передбачено нероздільність навчання й виховання, що полягає в підпорядкуванні організації та змісту освіти завданням формування всебічно розвинутої особистості, перетворенні системи моральних і духовних цінностей на важливий чинник виховання молодого покоління, відродження духовності українського народу, його менталітету. Система урочної, позакласної виховної роботи здійснюється на українознавчих засадах. Зважаючи на це, формуванню ціннісних орієнтацій учнів на уроках, виховних годинах сприяє дотримання таких заповідей:

- 1) я – людина, я мушу дбати, щоб цвіла земля;

- 2) сторінки роду свого знати і свято їх оберегти;

- 3) моя рідна школа – святиня моя;

- 4) людей буду я любити, добро і ласку їм чинити;

- 5) я буду гідним нащадком роду свого і матері Землі;

- 6) ти – дитина землі, що зветься Україна. Україна єдина в нас, як мати. Україна – це твоя рідна мова, якої навчили тебе мама і тато; твоє рідне місто; шкільні друзі і твій учитель; пісні, жартівливі і тужливі; казки, які розповідає бабуся; тихі води і ясні зорі; чисте небо і лани золоті пшениці.

Українознавство, виходячи зі свого предмету вивчення, спирається на знання з історії та інших предметів, додає до них нові знання про ті сторони буття суспільного розвитку, які ні історична, ні інші науки не вивчають. Зауважимо, що українознавство не претендує на заміника історії, мовознавства, природознавства, культурології, філософії, психології, релігієзнавства, політології тощо. Воно – синтез та інтегратор досліджень і відкриттів усіх наук, котрі займаються Україною й світовим українством [8].

Наголошуючи на позитивних моментах вивчення курсу українознавства у навчальних закладах, треба сказати, що, на жаль, нині ми спостерігаємо зворотні тенденції: українознавство у багатьох випадках зводиться до факультативних курсів і в навчальних планах (варіативна складова) з року в рік скорочується кількість годин, закриваються відповідні спеціальності, підручників з курсу, що вивчається, зокрема в Донецькій області, немає тощо. Тому подальший розвиток українознавства перш за все залежить від належного його осмислення й дієвої підтримки на державному рівні, прийняття відповідних рішень і здійснення контролю за їх виконанням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Виховання особистості: навчально-методичний посібник: У 2 кн. – Кн. 2 / І. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.

2. Закон України «Про освіту». – <http://www.mon.gov.ua/law>

3. Кононенко П., Касян Л., Семенюченко О. Програма виховання дітей дошкільного віку «Українотворець» / [за заг. ред. П. П. Кононенка]. – <http://nrius.org.ua/>

4. Кононенко П., Касян Л., Семенюченко О. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українознавство. 5–12 класи / [за заг. ред. П. П. Кононенка]. – <http://nrius.org.ua/>

5. Кононенко П., Касян Л., Семенюченко О. Програма навчальної дисципліни «Українознавство» для ВНЗ / [за заг. ред. П. П. Кононенка]. – <http://nrius.org.ua/>

6. Кононенко П., Присяжна Т. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українознавство. 1–4 класи / [за заг. ред. П. П. Кононенка]. – <http://nrius.org.ua/>

7. Кононенко П. Стан сучасного українознавства та його завдання в розбудові держави // Українознавство в розбудові держави: У 3-х кн. / П. Кононенко. – К., 1994. – Кн. 1. – С. 5–6.

8. Мафтин Л.В. Сучасні підходи до проблеми українознавства / Л.В. Мафтин. – http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Peddysk/2008_03/maftyn.pdf

9. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. – <http://zakon4.rada.gov>

Лилия Мартынец

Роль украиноведения на современном этапе независимой Украины

Аннотация. В статье определена роль украинологии как одного из приоритетных направлений развития современной системы образования, национального и политического самосознания украинского народа, формирования общечеловеческих, личностных ценностей. Подчеркивается, что украинология – это своеобразная органическая духовно-национальная лаборатория борьбы за возможность, право и обязанность быть Человеком. В образовании и воспитании украинология выступает как интегрированный самостоятельный научно-методологический предмет, который теоретически интерпретирует идею украинскости на разных участках общественной жизни. В условиях независимой Украины чрезвычайно важным является активное развитие украинологии и как научной системы, и как системы обучения и воспитания. Автор также отмечает основные проблемы развития украинологии на современном этапе.

Ключевые слова: украинология, ценность, самоидентификация, центры украинологии, учебное заведение.

Liliya Martynets

Role of Ukrainian Studies in the Modern Period of Ukraine's Independence

Annotation. In the article author examined role of Ukrainian studies as one of the priorities in development of modern system of education, national and political consciousness of the Ukrainian people, formation of human and personal values. It is emphasized that Ukrainian studies appear as original natural spiritual and national laboratory of struggle for possibility, order and responsibility to be a Human. In education Ukrainian studies appear as integrated independent scientific and methodological subject which theoretically interprets Ukrainian idea in different areas of social life. Development of Ukrainian studies both as scientific and educational system is very important in conditions of independence of Ukraine. Also author mentioned main problems of development of Ukrainian studies at modern stage.

Key words: Ukrainian studies, value, self-identity, centers of Ukrainian studies, educational institution.